

A szóösszetételek típusai a klasszikus perzsában

Jelige: hamdam

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. A szóösszetételek meghatározása	3
3. A szóösszetételek vizsgálatának kérdései, problémái	6
4. A szóösszetételek típusai	9
5. Ferdowsi szóösszetételei	11
6. Neẓâmi szóösszetételei	16
7. ʿAttâr szóösszetételei	22
8. Összegzés	27

1. Bevezetés

A klasszikus perzsa költői alkotások az irodalmi kutatások középpontjában állnak, azonban kevés figyelmet kapnak nyelvi és nyelvészeti szempontokból. Dolgozatomban a szóösszetételeket vizsgálom, mely szóalkotási mód a perzsában igen kedvelt. Forrásul három világhíres perzsa klasszikus eposzt választottam, melyek 200-200 sorában található összetételeket vizsgálom. Ezek a következők: a X-XI. századi Ferdowsi *Šâhnâme* című műve, a két évszázaddal későbbi Neẓâmi Ganġavi *Haft Peykar* című munkája, valamint ^cAttâr 1177-re¹ datálható *Manteq al-teyr* című epikus költeménye. Célom megvizsgálni, hogy egyes összetétel-típusok mennyire kor- vagy szerzőspecifikusak, mutatnak-e nyelvtörténeti változásra utaló jelenségeket, azaz azok milyen mértékben őrzik a régi indoeurópai mintát, illetve milyen újításokat képviselnek. Emellett azt a kérdést is felvetem, hogy az összetételek milyen szerepet tölthettek be a költői stílus kialakításában.

¹ REINERT 1987. 20.

2. A szóösszetételek meghatározása

A szóösszetétel olyan szóalkotási mód, melyben két vagy több szóelem összeillesztésével egy új szót kapunk. A szóalkotás ezen módja a perzsa nyelvben ősi örökség, ma is igen kedvelt. A klasszikus összetételek szerkezeti szempontból, sorrendjük alapján, két fő elemre oszthatók: első és második tagra. Így például a két névszói tagból álló *ketâb-xâne* (könyv + ház → 'könyvtár') szónak a szavak egymáshoz kapcsolódásának értelmében a *ketâb* ('könyv') az első tagja, míg a *xâne* ('ház') a második tagja.

Mind a perzsa nyelvre vonatkozó szakirodalom, mind pedig a magyar összetételek csoportosítását tárgyaló munkák egyetértenek abban, hogy két nagy csoportot különböztethetünk meg: az alárendelő és a mellérendelő összetételeket, vagy ahogy a *Neupersische Schriftsprache*² és a *Persische Grammatik*³ szerzői fogalmazzák: determinatív és kopulatív összetételeket. Ez a kategorizálás valójában az összetételek tagjainak egymáshoz való viszonyát vizsgálja. A tagok viszonyának fontosságát írja le részletesen Telegdi Zsigmond egy magyar és egy francia nyelvű tanulmányában.⁴ Példáinak sajátossága abban áll, hogy első tagjuk az alább idézett mindhárom típusban azonos főnév, míg a második tag múlt idejű igenév (participium perfectum), és mindhárom összetétel melléknév értékű: *rang-paride* (színe elszállt → 'sápadt'), *rang-bâxte* (színe hagyott → 'fakult') és a *rang-karde* (színe csinált → 'színezett, festett'). A fenti összetételek azonban csak első látásra épülnek ugyanarra a sémára. Ugyanis ha a szóelemek egymáshoz való viszonyát kezdjük vizsgálni, akkor hamar kitűnik, hogy a három szóösszetétel alkotótagjainak egymáshoz való viszonya eltérő. Telegdi Zsigmond leírja a szóösszetételekről általánosságban, hogy azok tartalma általában kibontható egy olyan szintaktikai szerkezettel (mondattal), melyet az összetétel tagjaival képezünk, például „*surate rangparide* = *surati ke rangaš paride ast* 'arc, amelynek elszállt a színe'; *dare rangbâxte* = *dari ke rangašrâ baxte ast* 'kapu, amely elvesztette a színét'; *toxmemorǵe rangkarde* = *toxmemorǵi ke (Homâ) rang karde ast* 'tojás, amelyet Homâ festett'”.⁵ A kifejtések egyértelművé teszik, milyen szerkezeti különbségek vannak a három szóösszetétel alkotórészei között. Az első összetétel, a *rang-paride* esetében, egy alanyos alárendelésről beszélhetünk, amelyben a *rang* főnév a kibontott mondatban alanyként

² HORN 2005. 194–198.

³ SALEMANN, SHUKOVSKI 1947. 86–91.

⁴ TELEGDİ 2006: 204–215; TELEGDİ 2006. 437–458.

⁵ TELEGDİ 2006. 209.

szerepel; a *rang-bâxte* összetétel esetében a *rang* a kibontott mondatban a participiumból képzett ige tárgyaként szerepel, így tárgyas alárendelésről beszélhetünk, a *rang-karde* pedig – ahogy Telegdi Zsigmond írja – egyszerű, osztatlan lexikális elemnek minősíthető, amelyet nem lehet az előzőekhez hasonlóan fölbontani.

Az un. mellérendelő összetételek az alárendelő összetételeknél sokkal kevésbé körvonalazottak és tipizálhatók. A *Magyar Grammatika* két nagy csoportot különít el ezen belül: az ismétléssel keletkezett, lazább összetételeket és a valódi mellérendeléseket.⁶ A *Neupersische Schriftsprache* és a *Persische Grammatik* pedig több alkategóriát is megnevez a kopulával összekötött tagok szófaja és egyéb tulajdonsága alapján. Fontos azonban leszögezni, hogy a mellérendelő összetételek és a szólások között rendkívül nehéz különbséget tenni. Első lépésként ezeknek a sajátos, „összetételnek” nevezett frázisoknak a viselkedését különböző nyelvi helyzetekben kellene „tesztelni” és megvizsgálni, hogy nagyobb frázisokban (mondatokban) milyen szintaktikai pozíciókat vehetnek fel és azokat milyen márkerek/toldalékok stb. jelzik. A *Magyar Grammatika* kínálta nem valódi mellérendelések kategóriájába például a *čâk-čâk* ('hasadások'), *laxt-laxt* ('darabkák') vagy *pâre-pâre* ('darabkák') kifejezések kerülhetnének a *Šâhnâméból*, melyekről azonban nem dönthető el, hogy azok előfordulása, „keletkezése”, prozódiai vagy retorikus okok függvénye-e. A *Magyar grammatika* így fogalmaz: „A szóismétlés (szintagma- és lexémaszinten egyaránt) csak formai szempontból tartozik a mellérendelések közé, hiszen a szóismétlés is halmozás. Hiányzik belőle azonban az a logikai jelentéstartalom, mely a mellérendelésekre jellemző. A megismételt szavak között semmiféle logikai jelentéskapcsolat nincs. Az ismételt szavak együttese hordoz valamiféle jelentéstöbbletet az egyszeres (egyszerű) szavakhoz képest. Lásd szerkezetszinten: ment, ment; vártam, vártam; nézte, nézte. A szóismétléssel keletkezett összetett szavak legtöbbször nyomatékosító, fokozó, gyakorító jelentéstöbbletet hordoznak az ismétlés nélküli szóalakhoz képest.”⁷ A fentebb felsorolt perzsa példánál pedig ugyanezt láthatjuk:

biyoftâd Rostam bedân garm xâk / zabân gašte az tešengi čâk-čâk ('a meleg földre zuhant Rostam / a nyelve a szomjúságtól egyre hasadtabbá vált')⁸

*xorušid o ġušid o bar kand xâk / ze na'laš zamin šod hame čâk-čâk*⁹ ('üvöltött és nyugtalankodott és ásta/kapálta/ szaggatta a földet / a patájától a föld egyre hasadtabb lett')

⁶ LENGYEL 2000. 332-335.

⁷ uo. 333.

⁸ MOHL 1995. 258. o. 336. sor

⁹ uo. 260. o. 389. s.

*biâbân-e bi-âb o garmâye saxt / kazu morġ gašti betan laxt-laxt*¹⁰ ('a sivatag víz nélkül és a nehéz szárazság / ettől a madarak teste darabossá válik')

*šod pâre-pâre bečang-e dadân / residi ze Rostam bedošman nešân*¹¹ ('marcangokká válik a vadak karmától / érkezne Rostamtól az ellenségnek jel.'). A valódi mellérendelések esetében pedig ugyanezzel a problémával találjuk szembe magunkat. Wolff szótára révén tudjuk, hogy a *tâġ-o-taxt* (korona és trón → 'királyság') több mint kétszázszor szerepel a *Šâhnâmé*-ben, mely alapján tekinthetjük ezt egy egységes lexikai elemnek a királyság jelentésével, azonban mivel erre grammatikai jelzés nem utal, ezért ugyanúgy tekinthető szólásnak is. Ezen okok miatt jelen dolgozatom csupán az alárendelő összetételek vizsgálatára korlátozódik.

Célszerűnek tartom egy sajátos típusú összetételi fajta részletesebb bemutatását, melyet Salemann-Shukovski *Persische Grammatik*-ja a kopulatív és determinatív összetételektől külön, egy harmadik, az attributív összetételek csoportjába sorol. E szóösszetételek a régi indoeurópai nyelvekben használatosak és ahogy Telegdi Zsigmond írja: „egy főnévi értékű jelzős kapcsolaton alapulnak, mely kapcsolat az összetételben melléknévvé alakul át.”¹² Ezt a típust az egyik ilyen szerkezetű szó alapján *bahuvrīhinek* nevezik. Erre a típusra számos példát találhatunk a *Šâhnâmé*-ben is. Ilyen például a *rowšan-ravân* (világos+lélek → 'tiszt szívű') összetétel, mely a *rowšan* ('világos') melléknévből és a *ravân* ('lélek') főnévből áll, azonban mind jelentése, mind szófaja eltér az ugyanezekből az elemekből álló jelzős szerkezettől: ugyanis a *rowšan-ravân* összetételként melléknévvé válik és így a 'világos szívű, tiszta szívű' jelentést kapja meg.

¹⁰ *uo.* 257. o. 325. s.

¹¹ *uo.* 258. o. 336. s.

¹² TELEGDI 2006. 204.

3. A szóösszetételek vizsgálatának kérdései, problémái

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy vannak bizonyos szerkezetek, melyek – bár rendkívül hasonlóak az összetételekhez – inkább állandósult szókapcsolatoknak tekinthetők. Laczkó Krisztina és Mártonfi Attila a magyar nyelv kapcsán leírja, hogy az ilyen típusú minőségjelzős állandósult szókapcsolatok az összetételek és a szó szerkezetek határán helyezkednek el, melyekben megfigyelhető a jelentésváltozás, ugyanis ezek a szerkezetek egy sajátos többletjelentéssel bírnak.¹³ Ezek az állandósult szókapcsolatok egy jelzőből és egy főnévből állnak, melyek a gyakori gyakorlati használat következtében egységes jelentést hordoznak, emellett pedig grammatikailag is egységként kezeltek. Erre példa a *pir-mard* (öreg + ember → 'öregember') szó, mely tagjainak sorrendje a többi ilyen típusú kifejezéshez hasonlóan a régi jelzős szerkezetek sorrendjét őrizheti. Mint ismeretes, az újperzsában a tulajdonságjelzős és birtokos jelzős szerkezetek kifejezésére az úgynevezett *ežâfe*-szerkezet szolgál, melyben mind a tulajdonság-, mind a birtokos-jelzős szerkezetben a jelző és jelzett szó sorrendje a magyar nyelvben használt sorrenddel ellentétes. Így a jelzett szó kerül első helyre, míg a jelző a másodikra. A klasszikus perzsa irodalomban azonban még gyakran találkozunk a régi (később elavulttá vált) ellentétes szerkesztéssel, melyben a jelző a jelzett szót követi. Például a *Šâhnâme Haft xân* ('Hét próba') c. rész ötödik próbájában olvashatjuk: *na-âsud tire šab-o pâk ruz / hami rând tâ piš-e kuh-e aspruz*¹⁴ ('nem pihent sötét este és tiszta nappal, folytonosan haladt az Aspruz hegy felé') Láthatjuk, hogy az első felsorban két jelzős szerkezet is található, melyek esetében a jelzett szó megelőzi a jelzőt: *tire* ('sötét') *šab* ('este') és *pâk* ('tiszta') *ruz* ('nap'). Mint előbb említettem, a *pir-mard* típusú állandósult jelzős szerkezetek esetében az egységesülés a grammatikai viselkedésükre is kihat. Ezt tapasztalhatjuk Sa^cdi *Golestân* című művében, a hatodik fejezet második történetében, mely így kezdődik: *Pir-mard-i hekâyat kon-ad [...]* ('Mesélte egy öregember')¹⁵. Láthatjuk, hogy a *pir-mard* szó a határozatlanság *-i* jelét kapta meg. A *pir-mard* kapcsolat esetében feltételezhetjük, hogy a szóösszetétel és a szó szerkezet között elhelyezkedő állandósult szókapcsolatról van szó, azonban más minőségjelzős és grammatikailag egységként kezelt szerkezetek esetében, ritka előfordulásuk miatt nem nevezhetjük őket állandósultnak. Erre

¹³ LACZKÓ, MÁRTONFI 2004. 148.

¹⁴ MOHL 1995. 266. o. 534. s.

¹⁵ YUSEFI 1991. 150.

példa Hâfez *pir-dânâ* ('vén bölcs')¹⁶ kifejezése. Annak eldöntésére, hogy az adott esetben állandósult szókapcsolatról vagy összetételről beszélhetünk-e, gyakorisági vizsgálatok végzésére lenne szükség. Ennek hiányában jelen dolgozatomban az alkalmi eseteket az összetételek közé sorolom.

További problémát jelentenek, hogy bizonyos szóelemekről – megfelelő nyelvtörténeti és leíró munkálatok hiányában – nehéz eldönteni, hogy, azok szavak (szótövek) vagy pedig képzőszerű elemek. Ilyen problémát jelentett például a *-gâh* morféma, mely az általam vizsgált szövegben az *âramgâh* ('sír') szóban szerepelt, de számos mai hétköznapi szóban találkozhatunk vele: *ârâyešgâh* ('fodrászat'), *âzmâyešgâh* ('laboratórium'), *dânešgâh* ('egyetem'). Magyarra így is fordíthatnánk őket: a nyugalom helye, a díszítés helye, a kutatás helye, a tanulás helye. Ezek az értelmezések pedig azért félrevezetőek, mert azt az érzést keltik, mintha a *gâh* önálló jelentéssel bíró szóként, „hely”-et jelentene és így betudható lenne a *ġâ* ('hely') szó szinonimájának. Fontos megjegyezni, hogy bár a már említett *Persische Grammatik* című műben is azt láthatjuk, hogy a *xâb-gâh* ('alvóhely') és *razm-gâh* ('csatahely') az összetételek között vannak felsorolva, azonban ha megnézzük a *gâh* szót a *Šâhnâmé*hez íródott Wolff¹⁷ szótárban, akkor bár az létezik önálló szóként, de csak „idő”, „kor”, illetve „trón” jelentéssel. Ebben pedig tovább erősít minket Steingass szótárának megjegyzése, mely szerint a *gâh*, mint hely kizárólag összetételben fordul elő.¹⁸ Ez alapján úgy döntöttem, hogy a továbbiakban a *-ġâh* elemmel bíró szavakat nem összetett, hanem képzett szavaknak tekintem. Ugyanígy problémát jelentett a *-bân* morféma is, mely az általam vizsgált szövegben a *bâġbân* ('kertőr'), *ġahânbân* ('világőr') szavakban jelent meg. A Wolff szótár alapján itt is kiderül, hogy a *-bân* önállóan egyetlen egyszer sem szerepel a teljes *Šâhnâmé*n belül, kizárólag compositumokban jelenik meg, tehát ezek a szavak is képzett szavaknak tekinthetők. Továbbá ugyanígy jártam el a *čand-gune* ('különbözőféle') szó *-gune* ('-féle') elemével is, melyet képzőszerű utótagnak tekintek, annak ellenére, hogy Salemann és Shukovski összetételnek tekinti a *nâ-omid* (reménytelen) mellett, melyet a *nâ-* fosztóképző miatt szintén nem sorolok az összetételek közé.

Bizonyos esetekben nehézséget okoz a *bahuvrîhi* típusú összetételek elkülönítése, a régi típusú jelzős szerkezetektől. Erre jó példa a *Haft xân* ('hét próba') részből a *rowšan-del* és a *rowšan-ravân*. Láthatjuk, hogy mindkét szerkezet első eleme a *rowšan* ('világos') melléknév, második elemük pedig két megközelítőleg azonos jelentésű főnév: a *del* ('szív') és a *ravân*

¹⁶ ĞANI-QAZVINI 2008. 90.

¹⁷ WOLFF 1965.

¹⁸ STEINGASS 1975. 1074.

(‘lélek’). Kontextus nélkül nincs okunk azt feltételezni, hogy a két példa eltérő jelentésű vagy szófajú. A *rowšan-del* a következő sorban szerepel: *be-rowšan del az dur bad-hâ be-did / kazu bar zamân çe xâhad resid*¹⁹ (‘világos szívvel messziről meglátta a rosszakat, hogy tőlük a világra mi fog érkezni’). Ebben az esetben nem összetételről, hanem egy régi típusú jelzős szerkezetéről beszélhetünk, és így a *rowšan del* jelentése ‘világos/tiszta szív’. A *rowšan-ravân* pedig ebben a sorban szerepel: *be-šâdi bar âmad ze gardân feğân / ke âmad sepahdâr-e rowšan-ravân*²⁰ (‘megvidámult a felzúduló kiáltozástól, hogy megjött a tiszta/ragyogó szívű hadvezér’). Ebben az esetben egy *bahuvrîhi* típusú összetételről beszélhetünk, mely szófaját tekintve melléknév, jelentése pedig ‘világos/tiszta szívű’. A példából jól látszik, hogy a szóösszetételek összegyűjtése így nem működhetett sémák szerint, hanem komoly értelmezési munkát igényelt.

Végül megemlítem, hogy a kutatásom során az alkalmi összetételek összegyűjtésére és csoportosítására törekedtem. Így az olyan szavakat, melyek – bár egyértelműen összetételek, de összetételségük és elemeik kapcsolata elhomályosult és mint lexikai egységek állandósultak, például: *šahr-yâr* (város + társ → uralkodó), nem elemzem.

¹⁹ MOHL 1995. 254. o. 251. s.

²⁰ *uo.* 251.o. 248.s.

4. A szóösszetételek típusai

a. Alanyos alárendelés

Az összetétel olyan szintaktikai szerkezetre vezethető vissza, amelyben az első tag az alany, a másik tag pedig az állítmány szerepét tölti be. Az előbbi minden esetben főnév, az utóbbi pedig melléknévi igenév. A magyar nyelvben ilyenek például a *lélekszakadva, istenverte*²¹ összetételek, a perzsában pedig a *šâh-zâd* (király + szülött → 'királyfi'), melyet a Telegdi Zsigmond által javasolt módon így fejthetünk ki szintaktikailag: *Kasi ke ân-râ šâh zâd*. ('Valaki, akit király szült')

b. Tárgyas alárendelés

Az összetétel olyan szintaktikai szerkezetre vezethető vissza, amelyben az első tag a tárgy, a másik tag pedig az állítmány szerepét tölti be. Ennél az esetnél az első tag szintén főnév, a második pedig melléknévi igenév. A magyar nyelvben ilyen például a *titoktartó* összetétel, a perzsában pedig a *ġân-âfarin* ('isten'), melynek kifejtése: *Kasi ke ġân-râ mi-âfarinad*. ('Valaki, aki a lelket teremti.')

c. Jelzős alárendelés

Az összetétel olyan szintaktikai szerkezetre vezethető vissza, amelyben az első tag a jelző, a második tag pedig az jelzett szó. A jelző típusai alapján a jelzős alárendelések esetében alcsoportokat hozhatunk létre: minőségjelzős, mennyiségjelzős, birtokos jelzős.

A minőségjelzős összetételek esetében a második tag minden esetben főnév, az első pedig melléknév vagy ritkán melléknévi igenév. A magyarban erre példa a *kishitű*, a perzsában pedig a *tang-del* (szűk + szív → 'szomorú'), melyet így fejthetünk ki: *Kasi ke del-aš tang ast*. ('Valaki, akinek a szíve szűk.')

A példa alapján látszik, hogy rendszerezésemben Shukovski, Salemann és Horn kategorizációjával ellentétben nem teszem külön csoportba a *bahuvrīhi* típusú összetételeket, mivel azok tagjaik viszonya alapján a minőségjelzős alárendelések közé tartoznak.

²¹ LENGYEL 2000. 328.

A mennyiségjelzős alárendelések esetében a második tag főnév vagy képzett melléknév (*ruze* 'napos'), az első pedig számnév. Erre példa a magyar *tízéves* összetétel és a perzsa *yek-tan* (egy + test → 'magányos'), melyet így fejthetünk ki: *Kasi ke yek tan dêrad*. ('Valaki, akinek egy teste van.')

A birtokos jelzős alárendelések esetében mindkét tag főnév. A magyar nyelvben ilyen például a *híradás*, a perzsában pedig a *ketâb-xâne* (könyv + ház → 'könyvtár'), melyet így fejthetünk ki: *Čizi ke xâne-ye ketâb ast*. ('Valami, ami a könyv háza.')

d. Határozós alárendelés

Az összetétel olyan szintaktikai szerkezetre vezethető vissza, amelyben az első tag a határozó, a második tag pedig az állítmány. Az ilyen típusú összetételek a határozó fajtájától függően változatos képet mutatnak, azonban ezek száma sem a magyarban sem a perzsában nem túl nagy. Erre példa a magyar *tengeralattjáró*, a perzsában pedig a *saħar-xiz* (korán + kelő → 'korán kelő'), melyet így fejthetünk ki: *Kasi ke saħar mi-xizad*. ('Valaki, aki korán kel.')

e. Jelentéssűrítő alárendelés

A hasonlaton alapuló összetételeket a *Magyar Grammatika* a jelentéssűrítő összetételek közé sorolja, mely csoportot így magyaráz: „A jelentéssűrítő összetett szavak mondatrészletekre vezethetők vissza különböző morfológiai átalakításokkal és szerves mondatrészek hozzáadásával. Ezek az összetételek elliptikus szerkesztésűek és jelentésűek.”²² Ennek egy önálló csoportját képezik azok, amelyek hasonlító jelentéstartalommal bírnak. Az ilyen hasonlító jelentéssűrítő összetételek mindkét tagja főnév. A magyar nyelvben ilyen például a *csigalépcső*, a perzsában pedig a *Šâhnâmében* számtalanszor előforduló hasonlaton alapuló *pil-tan* (elefánt + test → 'nagy, erős') összetétel, melyet így fejthetünk ki: *Kasi ke tan-aš mešl-e pil ast*. ('Valaki, akinek a teste olyan, mint az elefánt.')

²² LENGYEL 200. 332.

5. Ferdowsi szóösszetételei

A *Šāhnāme* a perzsa költészet, történelem, néprajz, vallás és mitológia fontos forrása. Az irániak népi eposza, melyben Ferdowsi megénekli mondabeli és történelmileg hiteles történetüket a világ teremtésétől az iszlám hódítás kezdetéig, a VII. századig. A perzsa kultúrában kiemelkedő szerepe van, nemcsak mint irodalmi remekmű, hanem mint a nemzeti identitás kifejezőeszköze. A mű megírása több mint 30 évig tartott, melyhez a költő Daqiqi halála után látott hozzá,²³ majd a mű befejezéséig közel 60000 sort vetett papírra perzsa nyelven. A *Šāhnāme* bár több mint ezer éve született, ennek ellenére eredeti formájában máig többnyire érthető és élvezhető a perzsa beszélők számára, melyet magyaráz rendkívül mély kulturális és nyelvi befolyása, mely nem szűnt meg ezer év alatt sem.²⁴

Dolgozatomban a *Haft xân* ('hét próba') rész első 200 sorát dolgozom fel. Az alábbi táblázatban jelölöm azon sor számát, melyben az adott összetétel előfordul²⁵, a szóösszetétel elemeinek jelentését, a Telegdi Zs. által javasolt szintaktikai kifejtést és az összetétel típusát az elemek viszonya alapján.

238.	<i>xaste-ġegar</i> (sebzett + szív → 'sebzett szívű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke ġegar-aš xaste ast.</i> ('Valaki, akinek a szíve sebzett.')
238, 365.	<i>ġahân-ġu(y)</i> (világ + kereső → 'kalandvágyó')	tárgyas	<i>Kasi ke ġahân-râ mi-ġuyad.</i> ('Valaki, aki a világot keresi.')
241.	<i>nâm-dâr</i> (név + birtokló → 'híres')	tárgyas	<i>Kasi ke nâm dârad.</i> ('Valaki, aki a nevet birtokolja.')
255.	<i>ġahân-baxš</i> (világ + osztó → 'világosztó')	tárgyas	<i>Kasi ke ġahân-râ mi-baxšad.</i> ('Valaki, aki a világot osztja.')
265.	<i>kine-xâh</i> (bosszú + akaró → 'bosszúvágyó')	tárgyas	<i>Kasi ke kine-râ mi-xâhad.</i> ('Valaki, aki a bosszút akarja.')
269, 284,	<i>ġahân-âfarin</i> (világ	tárgyas	<i>Kasi ke ġahân-râ mi-</i>

²³ Ennek pontos időpontját nem ismerjük, de kb. 977-re tehetjük. Ld. XÂLEGI-MOṬLAQ 1999. 514–531.

²⁴ u.o.

²⁵ MOHL 1995. 255–270.

391.	+ teremő → 'isten, teremő')		<i>āfarinad.</i> ('Valaki, aki a világot teremti.')
280.	<i>kamar-baste</i> (öv + kötött → 'felövezett')	tárgyas	<i>Kasi ke kamar-aš-râ bast.</i> ('Valaki, aki megkötötte az övet.')
281.	<i>sepah-bod</i> (hadsereg + vezér → 'hadvezér')	birtokos jelzős	<i>Kasi ke bod-e sepah ast.</i> ('Valaki, aki a hadsereg vezetője.')
290.	<i>mâh-ruy</i> (hold + arc → 'holdarcú, szép')	jelentéssűrítő	<i>Kasi, ke ruy-aš mešl-e mâh ast.</i> ('Valaki, akinek az arca olyan, mint a hold.')
292.	<i>nik-xu</i> (jó + természet → 'jó természetű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke xu-yaš nik ast.</i> ('Valaki, akinek a természete jó.')
298.	<i>do-ruze</i> (két + napnyi → 'kétnapnyi')	menyiség jelzős	<i>Čizi ke do-ruze ast.</i> ('Valami, ami kétnapnyi.')
311, 350.	<i>pil-tan</i> (elefánt + test → 'elefánttestű')	jelentéssűrítő	<i>Kasi, ke tan-aš mešl-e pil ast.</i> ('Valaki, akinek olyan a teste, mint az elefánté.')
314.	<i>tiz-dandân</i> (éles / gyors + fog → 'éles fogú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke dandân-aš tiz ast.</i> ('Valaki, akinek éles a foga.')
316.	<i>tiz-ğang</i> (gyors + harc → 'gyors harcú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke ğang-aš tiz ast.</i> ('Valaki, akinek a harca gyors.')
318, 361.	<i>ğang-ğuy(y)</i> (harc + kereső → 'harckereső')	tárgyas	<i>Kasi ke ğang-râ mi-ğuyad.</i> ('Valaki, aki a harcot keresi.')
321.	<i>nâm-bardâr</i> (név + felelő → 'híres')	tárgyas	<i>Kasi ke nâm-râ bar dârad.</i> ('Valaki, aki a nevet felelő.')

323.	<i>niki-deh+eš</i> ²⁶ (‘jótevő’), <i>niki-deh</i> (jóság + adó → ‘jótevő’)	tárgyas	<i>Kasi ke niki mi-dehad.</i> (‘Valaki, aki jóságot ad.’)
340.	<i>ġahân-dâr</i> (világ + birtokló → ‘uralkodó, világbiró’)	tárgyas	<i>Kasi ke ġahân dârad.</i> (‘Valaki, aki a világot birtokolja.’)
342.	<i>sar-afrâz</i> (fej + emelő → ‘megbecsült’)	tárgyas	<i>Kasi ke sar-aš-râ mi- afrâzad.</i> (‘Valaki, aki a fejét felemeli.’)
343.	<i>râst-gu(y)</i> (igazság + mondó → ‘igazmondó’)	tárgyas	<i>Kasi ke râst-râ mi-guyad.</i> (‘Valaki, aki az igazat mondja.’)
349.	<i>šekaste-kamân</i> (tört + íj → ‘tört íjú’)	minőségjelzős	<i>Kasi ke kamân-aš šekaste ast.</i> (‘Valaki, akinek az íja törött.’)
349.	<i>tire-ravân</i> (sötét + lélek → ‘szomorú, közönyös, rosszakaratú’)	minőségjelzős	<i>Kasi ke ravân-aš tire ast.</i> (‘Valaki, akinek sötét a lelke.’)
357.	<i>tiz-âteš</i> (éles + tűz → ‘éles tűzű’)	minőségjelzős	<i>Čizi ke âteš-aš tiz ast.</i> (‘Valami, aminek a tüze éles.’)
368.	<i>bad-andiš</i> (rossz + gondolat → ‘gonosz’)	minőségjelzős	<i>Kasi ke andiš-aš bad ast.</i> (‘Valaki, akinek rossz a gondolata.’)
409.	<i>tiz-dam</i> (gyors + lélegzet → ‘gyors lélegzetű’)	minőségjelzős	<i>Kasi ke dam-aš tiz ast.</i> (‘Valaki, akinek gyors a lélegzete.’)

²⁶ Bizonyos esetekben a szóösszetételhez képző járul, mely így nyelvtanilag új szónak minősül. Azonban mivel új szóként valódi alapszerkezete nem értelmezhető, ezért képző nélküli alakját sorolom be és ezek szintaktikai kifejtését adom meg.

Ferdowsi eposzának általam vizsgált 200 sorában 30 összetételt azonosítottam, melyekből 25 különböző²⁷. Ezek közül tizenhat (tizenegy különböző) tartozik a tárgyas, kilenc a minőségjelzős, egy a mennyiségjelzős, kettő a birtokos jelzős és három a jelentéssűrítő alárendelések közé, mely alapján megállapíthatjuk, hogy a leggyakoribb típus a tárgyas alárendelés, melyet a minőségjelzős összetételek követnek. Ez utóbbiak mindegyike *bahuvrīhi* típusú összetétel.

Az összetételek mondatbeli szerepe kapcsán kijelenthetjük, hogy ezek többsége jelzőként funkcionál, gyakran ezek adják meg a szereplők állandó, díszítő jelzőit, mint például Rostam esetében a *ġahân-ġuy* ('kalandvagyó'), *ġang-ġuy* ('harckereső') és a *pil-tan* ('elefánttestű'); anyja Rudâbe esetében a *mâh-ruy* ('holdarcú'); míg istenről általában, mint *ġahân-âfarin* ('teremtő')-ről olvashatunk.

Láthatóan vannak olyan összetételek, illetve összetételi elemek, melyek népszerűbbek, ilyen például a *-ġuy* elem, mely megtalálható a *ġahân-ġuy* és *ġang-ġuy* összetételekben. Ugyanígy számtalan összetételben előfordul a *-tiz* elem. Csak az adott 200 sort tekintve megtalálható a *tiz-dandân*, *tiz-ġang*, *tiz-dam* és *tiz-âteš* szavakban, de az egész *Šâhnâmét* vizsgálva tovább sorolhatnánk az összetételeket: *tiz-tag* ('gyors futású'), *tiz-čang* ('gyors karmú'), *tiz-ġâm* ('gyors léptű'), *tiz-row* ('gyorsan menő'), *tiz-ġuš* ('éles hallású'). A számadatok nem csak elemenként, hanem sokszor összetételenként is figyelemre méltóak, így például a *pil-tan* ('elefánttestű') összetétel csak az egész *Hét próbán* belül tízszer, a *ġang-ġuy* ('harckereső') pedig hatszor szerepel.

Érdekeséggé kiemelném, hogy az adott korpuszon belül csupán két összetétel tartalmaz továbbképzett elemet: ezek: *do-ruze* ('kétnapnyi'), melyben a *ruz* főnévhez egy melléknévi mértékképző járul, illetve a *niki-deheš* ('jótevő'), mely esetében a *nik* ('jó')-hez főnévképző járul. Emellett utóbbihoz, mint összetételhez is főnévképző kapcsolódik.

Megjegyezem, hogy perzsa irodalmat olvasva, akár klasszikus, akár modern műről beszélünk - bár különböző mértékben - mégis számottevő arab kölcsönszóval találkozhatunk. Ebben az esetben azt tapasztalhatjuk, hogy Ferdowsi harminc összetétele közül egy sem tartalmaz arab szóelemet. Az *Encyclopædia Iranica* *Šâh-nāma* v. arabic words²⁸ című cikke foglalja össze a *Šâhnâme* arab kölcsönszavaira vonatkozó tanulmányokat. Moïnfar a *Glossar zu Firdosis Schahname* című szótár alapján végzett kutatásában 706 darabra becsüli az arab kölcsönszavak számát, melyek 8938-szor fordulnak elő a művön belül, ami azt jelenti, hogy a

²⁷ Bizonyos összetételek ismétlődnek (pl. *pil-tan*) az adott kétszáz soron belül, melyeknek ha az összes előfordulását számítom, akkor az összetételek száma 30, azonban, ha minden összetételt csak egyszer számítok, akkor azok száma 25.

²⁸ PERRY 2005.

Šâhnâme szókincsének csupán 8,8% arab eredetű, előfordulásuk gyakorisága pedig 2,4%, melyet Browne azzal magyaráz, hogy Ferdowsi nem érezte a költészetéhez illőnek az arab szavakat.

6. Nežâmi szóösszetételei

A *Haft peykar* az újperzsa költészet egyik legszebb eposza, emellett pedig az egész keleti indoeurópai irodalom egyik legfontosabb munkája – írja Hellmut Ritter kritikai kiadásának bevezetésében.²⁹ Nežâmi híres romantikus eposzát, mely vélhetően a költő utolsó műve, a 12. század végére datálhatjuk. Nežâmit, aki a ma Azerbajdzsánban található Ganjában született – annak ellenére, hogy munkáit perzsa nyelven írta – az azerbajdzsániak közül sokan tartják nemzeti költőjüknek. A költő munkái közül a legismertebb a *Panğ gang* vagy más néven *Xamse*, mely gyűjteménybe öt *mašnavi* tartozik. Ezek egyike az általam választott *Haft peykar*, mely V. Bahrâm, szaszanida király életét rajzolja meg romantikus környezetben.

Dolgozatomban az *Âgâz-e dâstân-e Bahrâm* ('Bahrâm történetének kezdete') rész első kétszáz sorát vizsgálom, mely összetételeit az előző táblázattal megegyező táblázatban jelölök. Az összetételek helyének pedig az oldalszámot és a sor számát adom meg.³⁰

629 /1.	<i>gohar-âmây</i> (gyöngy + töltő → 'gyönggyel megtöltő')	tárgyas	<i>Kasi ke gohar-râ mi-âmâyad.</i> ('Valaki, aki gyöngyöt tölt.')
629 /1.	<i>gang-xâne</i> (kincs + ház → 'kincstár')	birtokos jelzős	<i>Čizi ke xâne-ye gang ast.</i> ('Valami, ami a kincs háza.')
629 /13.	<i>âlem-afruz + i</i> ('világfényesség'), <i>âlem-afruz</i> ('világ + felragyogtató → világfelragyogtató')	tárgyas	<i>Kasi ke âlem-râ mi-âfruzad.</i> ('Valaki, aki a világot felragyogtatja.')
629 /8.	<i>šekaste-pâ(y) + i</i> ('tört lábúság'), <i>šekaste-pâ(y)</i> (törött + láb → 'tört lábú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke pâyaš šekaste ast.</i> ('Valaki, akinek el van törve a lába.')
629 /9.	<i>bad-nâm + i</i> ('rossz hírűség'), <i>bad-nâm</i> (rossz + név → 'rosszhírú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke nâm-aš bad ast.</i> ('Valaki, akinek rossz a neve.')

²⁹ DE BLOIS 2002. 522-524.

³⁰ DASTGERDI 1998.

630 /10.	<i>zibâ-čehr</i> (szép + arc → 'szép arcú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke čehr-aš ziba ast.</i> ('Valaki, akinek az arca szép.')
630 /17.	<i>gol-afšân + i</i> ('virágszórás'), <i>gol-afšân</i> (virág + szóró → világszóró')	tárgyas	<i>Kasi ke gol-râ mi-afšânad.</i> ('Valaki, aki virágot szór.')
630 /6.	<i>eqbâl-zâde</i> (sors + született → 'szerencse szülte')	alanyos	<i>Kasi ke u-râ eqbâl zâd.</i> ('Valaki, akit a szerencse szült.')
630 /7.	<i>xâm-andiš</i> (nyers + gondolat → 'nyers, durva')	minőségjelzős	<i>Kasi ke andiš-aš xâm ast.</i> ('Valaki, akinek a gondolata nyers.')
631 /1.	<i>malek-zâde</i> (király + született → 'királyfi')	alanyos	<i>Kasi ke u-ra malek zâd.</i> ('Valaki, akit a király szült.')
631 /12.	<i>nâm-âvar</i> (név + hozó → 'híres')	alanyos	<i>Kasi ke nâm-aš âvarde šod.</i> ('Valaki, akinek a neve hozva lett.')
631 /13.	<i>širin-kâr</i> (édes + tett → 'ügyes')	minőségjelzős	<i>Kasi ke kar-aš širin ast.</i> ('Valaki, akinek édes a tette.')
631 /14.	<i>dast-bord</i> (kéz + hozott → 'mű, keze munkássága')	határozós	<i>Čizi ke bâ dast borde šod.</i> ('Valami, ami kézzel lett hozva.')
631 /18.	<i>rašad-angiz</i> (csillagászati eszköz + stimuláló → 'csillagász, csillagfigyelő')	tárgyas	<i>Kasi ke rašad-ra mi-angizad.</i> ('Valaki, aki a csillagászati eszközt stimulálja.')
631 /18.	<i>ertefâ^c-šenâs</i> (magasság + ismerő → 'csillagász, csillagfigyelő')	tárgyas	<i>Kasi ke ertefâ^c-râ mi-šenâsad.</i> ('Valaki, aki ismeri a magasságot.')
631 /2.	<i>do-sar</i> (két + fej → 'kétfejű')	menyiségjelzős	<i>Čizi ke do sar dârad.</i> ('Valami, aminek két feje van.')
631 /20.	<i>telesm-gošây</i> (talizmán + nyitó → 'talizmánnyitó')	tárgyas	<i>Kasi ke telesm-râ mi-gošâyad.</i> ('Valaki, aki a talizmánt nyitja.')

631 /20.	<i>šâheb-rây</i> (birtokos + vélemény → 'véleménnyel rendelkező')	birtokos jelzős	<i>Kasi ke šâheb-e rây ast.</i> ('Valaki, aki a vélemény birtokosa. ')
631 /20.	<i>rašad-band</i> (csillagászati eszköz + alkalmazó → 'csillagász')	tárgyas	<i>Kasi ke rašad mi-bandad.</i> ('Valaki, aki csillagászati eszközt alkalmaz. ')
631 /3.	<i>do-rang</i> (két + szín → 'kétszínű')	menyiség jelzős	<i>Čizi ke do rang dârad.</i> ('Valami, aminek két színe van. ')
631 /4.	<i>ġân-fazâ(y) + i</i> ('életben tartás'), <i>ġân-fazâ(y)</i> (lélek + emelő → életmentő)	tárgyas	<i>Kasi ke ġân-râ mi-afzâdad.</i> ('Valaki, aki lelket emel. ')
632 /11.	<i>zar-kâr + i</i> ('aranyozás') <i>zar-kâr</i> (arany + munka / tett → aranyozott')	minőségjelzős	<i>Čizi ke kâr-aš zar ast.</i> ('Valami, aminek a munkája arany. ')
632 /20.	<i>azraq-puš</i> (azúr + öltő / viselő → 'kék')	tárgyas	<i>Čizi ke azraq-râ mi-pušad.</i> ('Valami, ami azúrba öltözik. ')
632 /20.	<i>šobḥ-dam</i> (reggel + pillanat → korareggel')	birtokos	<i>Čizi ke dam-e šobḥ ast.</i> ('Valami, ami a reggel pillanata. ')
632 /3.	<i>ṭalab-kâr</i> (keresés + munka / tett → 'kutatás')	birtokos	<i>Čizi ke kâr-e ṭalab ast.</i> ('Valami, ami a keresés tette. ')
632 /3.	<i>garm-del</i> (meleg + szív → 'meleg szívű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke del-aš garm ast.</i> ('Valaki, akinek a szíve meleg. ')
632 /8.	<i>âhan-sanġ</i> (vas + mérő → 'mérleg')	tárgyas	<i>Čizi ke âhan-râ mi-sanġad.</i> ('Valami, ami a vasat méri. ')
633 /1.	<i>yek-rang</i> (egy + szín → 'egyszínű')	menyiségjelzős	<i>Čizi ke yek rang dârad.</i> ('Valami, aminek egy színe van. ')
634 /3.	<i>kâr-dâr</i> (munka + birtokló → 'dolgozó')	tárgyas	<i>Kasi ke kâr dârad.</i> ('Valaki, akinek munkája van. ')

634 /4.	<i>xun-xâr</i> (vér + evő → 'vérszomjas')	birtokos jelzős	<i>Kasi ke xâr-e xun ast.</i> ('Valaki, aki a vérnek az evője.')
635 /12.	<i>masih-parast</i> (Jézus + imádó → 'krisztusimádó')	tárgyas	<i>Kasi ke masih-râ mi-parastad.</i> ('Valaki aki Jézust imádja.')
636 /10, 18.	<i>šâh-zâde</i> (király + született → 'királyfi')	alanyos	<i>Kasi ke u-râ šâh zâd.</i> ('Valaki, akit király szült')
636 /11.	<i>râh-namâ(y)</i> (út + mutató → 'útmutató')	tárgyas	<i>Kasi ke râh-râ mi-namâyad.</i> ('Valaki, aki az utat mutatja.')
636 /17.	<i>nehân-xâne</i> (rejtett + ház → 'kincstár')	minőségjelzős	<i>Čizi ke xâne-ye nehân ast.</i> ('Valami, ami rejtett ház')
636 /17.	<i>dur-andiš</i> (távoli + gondolat → 'éles eszü')	minőségjelzős	<i>Kasi ke andiš-aš dur ast.</i> ('Valaki, akinek a gondolata távoli.')
636 /18.	<i>dâneš-âmuz</i> (tudás + tanuló → 'tanítvány')	tárgyas	<i>Kasi ke dâneš-râ mi-âmuzad.</i> ('Valaki, aki a tudást tanulja.')
636 /18.	<i>ramz-goša(y)</i> (titok + nyitó → 'titoknyitó')	tárgyas	<i>Kasi ke ramz-ra mi-gošâyad.</i> ('Valaki, aki a titkot nyitja.')
636 /4.	<i>sepâh-dâr</i> (hadsereg + birtokló → 'hadvezér')	tárgyas	<i>Kasi ke sepâh dârad.</i> ('Valaki, aki hadsereget birtokol.')
636 /7.	<i>ham-dam + i</i> ('barátság'), <i>ham-dam</i> ('is / azonos + lélegzet → társ')	minőségjelzős	<i>Kasi ke dam-aš ham ast.</i> ('Valaki, akinek azonos a lélegzete.')
636 /7.	<i>ham-sâl + i</i> ('egykorúság'), <i>ham-sâl</i> (is / azonos + év → egykorú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke sal-aš ham ast.</i> ('Valaki, akinek at éve azonos')
637 /11.	<i>ħalqe-gošâ(y)</i> (bilincs + nyitó → 'bilincsnitó')	tárgyas	<i>Kasi ke ħalqe-râ mi-gošâyad.</i> ('Valaki, aki a bilincset kinyitja')

637 /9.	<i>âteš-rang</i> (tűz + szín → 'tűzszínű')	jelentéssűrítő	<i>Čizi ke rang-aš mešl-e âteš ast.</i> ('Valami, aminek a színe olyan, mint a tűz.')
638 /6.	<i>gur-češm + i</i> ('élesszeműség'), <i>gur-češm</i> ('vadszamár + szem → élesszemű')	jelentéssűrítő	<i>Kasi ke češm-aš mešl-e gur ast.</i> ('Valaki, akinek olyan a szeme, mint a vadszamáré.')

Nezâmi általam vizsgált 200 sorában 44 összetételt azonosítottam, melyekből 43 különböző. Ezek nagy változatosságot mutatnak, feltűnik két – Ferdowsinál nem tapasztalt összetételtípus – az alanyos és a határozós. A költő összetételei közül négy (három különböző) az alanyos, tizennyolc a tárgyas, tíz a minőségjelzős, három a mennyiségjelzős, hat a birtokos jelzős, egy a határozós, négy pedig a jelentéssűrítő összetételek közé tartozik. Láthatjuk tehát, hogy Nezâmi esetében is a tárgyas és a minőségjelzős összetételi típus a leggyakoribb. Ferdowsival ellentétben, az adott korpuszban az arab szóelemek száma nagynak mondható, hiszen tizenegy arab összetételi elem van az adott korpuszon belül. Ezek a következők: *‘âlem* ('világ'), *eqbâl* ('sors'), *rašad* ('csillagászati eszköz'), *ertefâc* ('magasság'), *telesm* ('talizmán'), *šâheb* ('birtokos'), *šobh* ('reggel'), *talab* ('keresés'), *masih* ('Jézus'), *razm* ('titok'), *halqe* ('bilincs').

Az adott korpuszban kilenc esetben azonosítottam *bahuvrîhi* típusú összetételt, amely azt mutatja, hogy bár ez a sajátos összetételi típus, mely a régi indoeurópai nyelvekre jellemző, továbbra is gyakori, azonban Ferdowsihoz képest ezek aránya csökken.

Más szempontból megállapítható, hogy Nezâmi esetében megjelenik az újító szerkezetalkotás, ugyanis az ő 200 sorában már kilenc szóösszetételhez járult *-i* főnévképző.

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy az összetételek használata még több teret ad a lexikai változatosságnak. Nezâmi az adott 200 sorban a „királyfi” szóra egyik esetben a *šâh-zâde* összetételt hozza, mely a perzsa király szót tartalmazza, majd pedig a *malek-zâde* kifejezést, mely arab kölcsönszót tartalmaz és mely jóval ritkább a *Loğatnâme* tanúsága szerint.

Találkozhatunk néhány különleges esettel a korpuszban: a *ham-dami* és *ham-sâli* összetételek érdekessége az első elemük, a *ham*, mely önállóan az 'is, egyidejű, azonos' jelentéssel bír. Akár a klasszikus, akár a modern perzsát tekintjük, azon belül is akár a standard akár a kollokvialis nyelvet, minden esetben azt tapasztalhatjuk, hogy a *ham* egy rendkívül gyakori összetételi elem, amellyel úgymond nem nyelvészeti értelemben végtelen számú összetételt képezhetünk és mely gyakorisága szintén arra utal, hogy funkciójában a

képzők felé közeledik. Jelentése minden esetben a „társságot”, „közösséget” fejezi ki, vagyis azt, hogy a hasonlító a hasonlítottal valamiben megegyezik:

ham + kelâs ('osztály,óra') → *ham-kelâs* ('osztálytárs')

ham + kêr ('munka') → *ham-kêr* ('munkatárs')

ham + râh ('út') → *ham-râh* ('útítárs')

ham + dam ('lélegzet') → *ham-dam* ('társ')

ham + safar ('utazás') → *ham-safar* ('útítárs')

Mint a szavak jelentéséből látható, ez a szerkezet a magyar nyelvben a „társ” szóval kerül kifejezésre.

7. ^ʿAtṭār szóösszetételei

A *Maṭṭeq al-ṭeyr* ^ʿAtṭār, perzsa költő legismertebb műve, melyben a vélhetően 1145-46-ban született költő egy allegorikus történet keretében a szúfi utat, isten megtalálását, az istennel való egyesüléshez vezető utat írja le. Az eposz különlegességét az egész művön átívelő allegória adja, melyben a különböző madarak jelképezik a különböző személyiségű, különböző tulajdonságokkal rendelkező embereket. Az eposzban magán a kerettörténeten kívül számos önálló, kis didaktikus történet található.³¹

Dolgozatomban az *Aḡāz-e ketāb* résztől kezdődő első 200 sort dolgozom fel, mely összetételeit az előzőekkel megegyező táblázatban jelölök. A táblázatban annak a sornak a számát jelölöm, ahol az adott összetétel szerepel.³²

620.	<i>râz-dâr</i> (titok + birtokló → 'titoktartó, titkot birtokló')	tárgyas	<i>Kasi ke râz dârad.</i> (<i>'Valaki, aki titkot birtokol.'</i>)
622.	<i>musâ-şefat</i> (Mózes + tulajdonság → 'Mózes-szerű')	jelentéssűrítő	<i>Kasi ke şefat-aş meşl-e musâ ast.</i> (<i>'Valaki, akinek a tulajdonsága olyan, mint Mózesé.'</i>)
623.	<i>musiqi-şenâs</i> (zene + ismerő → 'zenetudós')	tárgyas	<i>Kasi ke musiqi-ra mi-şenâsad.</i> (<i>'Valaki, aki ismeri a zenét'</i>)
627.	<i>ṭubâ-neşin</i> (tuba fa + ülő → 'tubán ülő')	határozós	<i>Kasi ke ruy-e ṭubâ mi-neşinad.</i> (<i>'Valaki, aki a tubán ül'</i>)
627.	<i>ṭuqi-âteşin</i> (örv + tüzes → 'tüzes örvű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke ṭuqi-aş âteşin ast.</i> (<i>'Valaki, akinek tüzes az örve.'</i>)
637.	<i>tang-čeşm</i> (szűk + szem → 'éles szemű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke čeşm-aş tang ast.</i> (<i>'Valaki, akinek a szeme szűk'</i>)
637.	<i>tiz-xaşm</i> (gyors + harag → 'hirtelen haragú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke xaşm-aş tiz ast.</i> (<i>'Valaki, akinek gyors a haragja.'</i>)
639.	<i>mâdar-zâd</i> (anya + született → 'anyaszülte')	alanyos	<i>Čizi ke ân-ra mâdar zâd.</i> (<i>'Valami, amit anya szült.'</i>)
652.	<i>haşt-dar</i> (nyolc + ajtó → 'nyolcajtájú')	menyiségjelzős	<i>Čizi ke haşt dar dârad.</i> (<i>'Valami, aminek nyolc</i>

³¹ REINERT 1987, 20-25.

³² ŠAF^CI KADKANI 1388, 259-268.

			ajtaja van.')
652.	<i>haft-sar</i> (hét + fej → 'hétfejű')	menyiségjelzős	<i>Čizi ke haft sar dârad.</i> ('Valami, aminek hét feje van.')
657.	<i>dur-bin</i> (messze + látó → 'messzelátó')	tárgyas	<i>Kasi ke dur-ra mi-binad.</i> ('Valaki, aki messzire lát.')
657.	<i>nur-bin</i> (fény + látó → 'fénylátó')	tárgyas	<i>Kasi ke nur-ra mi-binad.</i> ('Valaki, aki látja a fényt.')
661.	<i>ham-dam</i> (is / azonos + lélegzet → 'társ')	minőségjelzős	<i>Kasi ke dam-aš ham ast.</i> ('Valaki, akinek azonos a lélegzete.')
662.	<i>dam-sâz</i> (pillanat / lélegzet + alkotó → 'bizalmas')	tárgyas	<i>Kasi ke dam-râ mi-sâzad.</i> ('Valaki, aki lélegzetet alkot.')
662, 663	<i>tang-del</i> (szűk + szív → 'szomorú')	minőségjelzős	<i>Kasi ke del-aš tang ast.</i> ('Valaki, akinek szűk a szíve.')
664.	<i>bad-xâh + i</i> ('rosszindulat'), <i>bad-xâh</i> (rossz + akarat → 'rosszindulatú')	tárgyas	<i>Kasi ke bad mi-xâhad.</i> ('Valaki, aki rosszat akar.')
672.	<i>sar-keš</i> (fej + húzó → 'büszke')	tárgyas	<i>Kasi ke sar-aš-râ mi-kešad.</i> ('Valaki, aki a fejét (fel)húzza.')
672.	<i>sar-negun</i> (fej + lehanyatlot → 'fejfel lefordított')	minőségjelzős	<i>Kasi ke sar-âs negun ast.</i> ('Valaki, akinek a feje lefele van.')
685, 700.	<i>talab-kâr + i</i> ('kutatás'), <i>talab-kâr</i> (keresés + munka / tett → 'kutatás')	birtokos jelzős	<i>Čizi ke kâr-e talab ast.</i> ('Valami, ami a keresés tette.')
688.	<i>âšofte-del</i> (feldúlt + szív → 'feldúlt szívű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke del-aš âšofte ast.</i> ('Valaki, akinek fel van dűlva a szíve.')
690.	<i>tiz-vahm + i</i> ('éles eszűség'), <i>tiz-vahm</i> (éles / gyors + képzelet → 'éles eszű')	minőségjelzős	<i>Kasi ke vahm-aš tiz ast.</i> ('Valaki, akinek a képzelete gyors / éles.')
692.	<i>xabar-dâr</i> (hír + birtokló → 'hírvivő, hír birtokló')	tárgyas	<i>Kasi ke xabar-dârad.</i> ('Valaki, aki a hírt birtokolja.')
702.	<i>ham-râz</i> (is / azonos + titok → 'cinkos')	minőségjelzős	<i>Kasi ke râz-aš ham ast.</i> ('Valaki, akinek azonos a titka.')
729.	<i>šir-mard</i> (oroszlán + ember → 'bátor')	jelentéssűritő	<i>Kasi ke mard-e mešl-e šir ast.</i> ('Valaki, aki

			olyan férfi, mint egy oroszlán.)
749.	<i>kâr-sâz</i> (munka + építő → 'dolgos')	tárgyas	<i>Kasi ke kâr-râ mi-sâzad.</i> ('Valaki, aki a dolgát teszi.')
752.	<i>na^cre-zan</i> (üvöltés + ütő → 'üvöltő')	tárgyas	<i>Kasi ke na^cre mi-zanad.</i> ('Valaki, aki üvölt.')
752.	<i>zabân-band</i> (' nyelv + kötő → 'elnémított')	tárgyas	<i>Kasi ke zabân-as-râ mi-band-and.</i> ('Valaki, akinek a nyelvét megkötötték.')
767.	<i>del-dâr</i> (szív + birtokló → 'szerető')	tárgyas	<i>Kasi ke del dârad.</i> ('Valaki, aki szívet birtokol.')
768.	<i>del-koš</i> (szív + ölő → 'lélekölő, szerető')	tárgyas	<i>Kasi ke del-râ mi-košad.</i> ('Valaki, aki megöli a szívet.')
777.	<i>šarm-dâr</i> (szégyen + birtokló → 'szégyenkező')	tárgyas	<i>Kasi ke šarm dârad.</i> ('Valaki, akinek szégyene van.')
778.	<i>gom-râh</i> (elvesztett + út → 'félrevezetett')	minőségjelzős	<i>Kasi ke râh-âš gom ast.</i> ('Valaki, akinek elvesztett az útja.')
793.	<i>ğafâ-kâr</i> (erőszakos + tett → 'erőszakos, undok')	minőségjelzős	<i>Kasi ke kâr-aš ğafâ ast.</i> ('Valaki, akinek erőszakos a tette.')
805.	<i>šekar-riz</i> ('cukor + szóró → 'ékesszóló')	tárgyas	<i>Kasi ke šekar-ra mi-rizad.</i> ('Valaki, aki szórja a cukrot')
805.	<i>pagâh-xiz</i> (korán+ kelő → 'koránkelő')	határozós	<i>Kasi ke pagâh mi-xizad.</i> ('Valaki, aki korán kel.')
806.	<i>sangin-del</i> (nehéz + szív → 'köszívű')	jelzős	<i>Kasi ke del-aš sangin ast.</i> ('Valaki, akinek a szíve nehéz/köves.')
812, 815.	<i>ğân-fešân</i> (lélek + szóró → 'önfeláldozó')	tárgyas	<i>Kasi ke ğân-âs-râ mi-afšânad.</i> ('Valaki, aki szétszórja a lelkét.')
815.	<i>ğânân-fešân</i> (lelkek + szóró → 'önfeláldozók')	tárgyas	<i>Kasi(hâ) ke ğân-ân-râ mi-afšânad.</i> (/afšânand.) ('Valaki(k), aki(k) a lelkeiket feláldozza / feláldozzák.')

°Attâr adott 200 sorában 40 összetételt azonosítottam, melyből 37 különböző. Ezek típusai szintén nagy változatosságot mutatnak: egy alanyos, tizenhét (tizenhat különböző) tárgyas, tizenhárom minőségjelzős (nyolc különböző), kettő mennyiségjelzős, kettő birtokos jelzős (mely ugyanaz az összetétel), kettő határozós és három jelentéssűrítő összetétel.

Megállapíthatjuk, hogy ^cAt̤t̤âr esetében is a tárgyas, illetve a minőségjelzős alárendelés fordul elő a leggyakrabban. Az arab összetételi elemek száma kilenc, melyek a következők: *şefat* ('tulajdonság'), *tubâ* ('tuba'), *tuqi* ('örv'), *nur* ('fény'), *ţalab* ('kutatás'), *vahm* ('képzelet'), *xabar* ('hír'), *na^cre* ('kiáltás'), *ğafâ* ('erőszak'). Ennek kapcsán jegyezném meg, hogy míg ^cAt̤t̤âr szerkezetileg őrzi a hagyományt, hiszen összetételei között tíz (kilenc különböző) *bahuvr̥hi* összetétel található, lexikailag megújítja azt: még ebben a régi indoeurópai típusban is megjelennek nála az arab összetételi elemek: *tuqi-âtešin* ('tüzes örvű'); illetve a *tiz-vahm* ('éles eszű'), mely további érdekessége, hogy az adott szövegben képző is járul hozzá. Emellett két összetételhez járul képző, egy esetben pedig továbbképzett összetételi elemről beszélhetünk, hiszen az *âteš* ('tűz') szóhoz az *-in* melléknévképző kapcsolódik. Ebből a szempontból a legérdekesebb a *gânân-fešân* (lelkek + szóró → 'önfeláldozók') összetétel, mely a populáris műfaj nem klasszikus megoldása. Láthattuk, hogy Ferdowsihoz képest a 12. századra megnőtt a képzővel bíró összetételek száma, ebben az esetben azonban szokatlan módon azt tapasztalhatjuk, hogy az első összetételi elem megkapta a többes szám jelét, ráadásul az élő többes szám jelét. A szóösszetétel bár grammatikai értelmezése szerint „lelkeket szóró”-t jelentene, ebben az esetben sokkal valószínűbb, hogy a *gân* tövön lévő többes szám jele, az egész szóra vonatkozik és így „önfeláldozók” jelentéssel bír, hiszen a sor jelentése a következő lehet:

ğân çe xâhi kard bar gânan-fešân / dar rah-e gânan ço mardân-e gân-fešân ('mit akarsz tenni az önfeláldozóké / a lelkek útján, mint az önfeláldozó emberek'). Ehhez hasonlóan más módokat is láthatunk az összetételek feltörésére: A XIV. századi Hâfez *xoš-alhân*³³ (kellemes + hangok → 'széphangú') összetételének második eleme például egy tört többes számú arab főnév. Ennek a jelenségnek reális magyarázata lehet például a metrum diktálta kényszerűség (*zarurat-e şe'r*), ugyanis egy perzsa vers megalkotásánál a prozódiai és rímtani szabályok megelőzik a grammatikai szabályokat. Ezt erősíti meg Parviz Nâtel Xânlari is *Bimâri-ye alfâz*³⁴ című tanulmányában, ahol leírja, hogy bár a *del* ('szív') szóval akár százötven féle összetétel létrehozható, amelyeknek elvben mind külön, sajátos jelentéssel kéne bírnia, azonban ezek a költőknél sokszor ugyanazt jelentik és csupán a rím vagy a metrum szükségszerűsége az, ami miatt a költő az adott összetétel mellett dönthet, vagy ilyen összetételt alkalmilag létrehozhat. Majd az iráni tudós megjegyzi, hogy előfordulhat, hogy a szóösszetétel választását/létrehozását kizárólag a rím követelménye hozza létre, mint a

³³ ĠANI-QAZVINI 2008. 93.

³⁴ XÂNLARI 1961. 177.

következő példában: a *del-âviz* ('kellemes') és *del-nešin* ('kellemes') között csak annyi a különbség, hogy a *del-nešin* az *in* ('ez') szóval, a *del-âviz* pedig a *čiz* ('valami') szóval rímel.

Emellett megjegyzem, hogy sem Ferdowsinál, sem Nežâminál nem tapasztalhattuk és általánosságban nem jellemző az összetételekre, hogy az egyik tag tulajdonnév legyen, az adott korpuszban pedig találkozhatunk ilyennel: a *musâ-şefat* ('Mózes-szerű'), melynek első eleme a Mózes személynév. Azt is láthatjuk, hogy ^cAttâr összetételei között több olyan összetételt olvashatunk, amelyek szerkezetileg kétség kívül összetételek, de valamely tagjuk – a már említett módon – jelentéstanilag inkább a képzőkre hasonlít. Ilyen például az előbb említett *şefat* elem, amely bár önálló jelentéssel bír: tulajdonság, jellemző; azonban ebben az esetben a *-szerű* magyar morfémára hasonlít, mely érdekessége, hogy bár klasszikusan melléknévképzőként ismerjük a *-féle* és *-fajta* morfémákkal együtt, azonban ezek újabban vita tárgyát képezik, ugyanis mint az összetételeknél, felsorolás esetén ezek a morfémák elmaradhatnak: nem kutya-, hanem farkasszerű.³⁵ Ilyen például a *xâk-şefat* ('földszerű'), *dervîş-şefat* ('alázatos')

Ugyanilyen a *şenâs* ('ismerő') utótag, mely jellegében a foglalkozásképzőre emlékeztet, hiszen a *-şenâs* végű foglalkozásnevek – nyilván a realitásokon belül – végtelenül bővíthetők, csupán néhány példát említve:

ensân ('ember, emberi lény') + *şenâs* → *ensân-şenâs* ('antropológus')

parande ('madár') + *şenâs* → *parande-şenâs* ('ornitológus')

zamin ('föld') + *şenâs* → *zamin-şenâs* ('geológus')

³⁵ KESZLER é.n.

8. Összegzés

a. Az összetételek típusai a tagok viszonya alapján

	Ferdowsi		Nezâmi		ʿAtfâr	
	összesen (30)	különböző (25)	összesen (44)	különböző (43)	összesen (40)	különböző (37)
alanyos	0	0	4	3	1	1
tárgyas	16	11	18	18	17	16
minőségjelzős	9	9	10	10	12	11
mennyiségjelzős	1	1	3	3	2	2
birtokos jelzős	2	3	6	6	2	1
határozós	0	0	1	1	2	2
jelentéssűrítő	3	2	4	4	3	3

A táblázatból láthatjuk, hogy a három eposz általam vizsgált 200 sorában a legtöbb összetételt Nezâmi művében azonosítottam. A különbség Nezâmi és ʿAtfâr összetételeinek száma között kevés, azonban Ferdowsi eposzában jóval kevesebb összetétel olvasható, mint a két évszázaddal későbbi két költő esetében. Emellett azt is elmondhatjuk, hogy típusuk szerint Ferdowsi összetételi a legkevésbé változatosak. Míg Nezâmi és ʿAtfâr esetében minden típusú összetételből található legalább egy, addig Ferdowsinál sem alanyos, sem határozós alárendelést nem azonosítottam. Általánosan megállapítható a három szövegrészlet alapján, hogy a leggyakoribb összetételi fajta a tárgyas és a minőségjelzős összetétel, míg az összes többi más típusú összetétel száma egyenlően alacsony.

b. Az összetételek szerepe és lexikai sajátossága

Lexikai szempontból láthattuk az előző táblázatban, hogy míg Ferdowsi esetében 200 soron belül 30 összetételből 25 mindkét elemében különböző összetétel, ^cAttâr esetében pedig 40 közül 37, addig Nezâmi összetételei a legváltozatosabbak, ugyanis az ő esetében csupán egyetlen ismétlődését találtam. Mint Ferdowsi esetében említettem, nem csupán összetételek ismétlődnek, hanem esetenként csak összetételi elemek. A következő táblázatban az összetételi elemek ismétlődését jelölöm szerzőkként, melybe az ismétlődő összetételeket nem számítom bele.

	Ferdowsi	Nezâmi	^c Attâr
összetételi tagok száma	50	86	74
nem ismétlődő	34	66	49
kétszer ismétlődő	4	7	7
háromszor ismétlődő	0	2	1
négyszer ismétlődő	2	0	2
nem ismétlődő elemek aránya	68%	77%	66%

A táblázatból láthatjuk, hogy az összetételi elemek alapján is Nezâmi lexikája a legváltozatosabb, míg Ferdowsi és ^cAttâr esetében az ismétlések aránya nagyon hasonló. Nezâmi szóhasználatának változatosságát és egyediségét mutatja az is, hogy míg Ferdowsi és ^cAttâr esetében sok olyan ismétlődő összetételi elemről beszélhetünk, amelyek általánosan jellemzőek a perzsa szóösszetételi szókincsre: *tiz* ('gyors / éles'), *tang* ('szűk'), *del* ('szív'); addig Nezâminál például a *gošâ(y)* elem ismétlődik háromszor, ami nem tartozik a gyakori összetételi elemek, de önmagában a gyakori szavak közé sem.

Az összetételek szerepével kapcsolatban megállapítható, hogy Ferdowsi esetében az összetételek csaknem összessége *epitheton ornans*, vagyis egy-egy szereplő állandó, díszítő jelzője, melyek ismétlődésére ez a funkció is magyarázat. Ferdowsi összetételeire, csakúgy mint egész művére a kalandos elbeszélés, a mesés metaforák, patetikus eposzi jelzők jellemzőek. Így összetételei többsége is valamilyen tulajdonság hiperbolikus kifejezőeszközei:

mâh-ruy ('holdarcú, szép'), *tiz-ğang* (gyors harcú'), *râst-gu(y)* ('igazmondó'), *tire-ravân* ('szomorú'), *kine-xâh* (bosszúvagyó').

Nezâmi összetételei lexikai szempontból jóval változatosabbak. Bár közhely, de Nezâmi valóban igazi tudós költő, ezt mutatják költői képei és összetételei is, melyek a csillagászatból vett metaforától az alkímiához kapcsolódókig terjednek. Nezâmi összetételei jobban kapcsolódnak a realitásokhoz, míg Ferdowsi esetében inkább az emberi életből vett, sokszor a hasonlóságon alapuló összetételek dominálnak. Nezâmi esetében az összetételek jelentése konkrétabb: *gohar-âmây* (gyönggyel megtöltő'), *telesm-gošây* ('talizmánnyító'), *halqe-gošâ(y)* ('bilincsnitő'). Míg például Ferdowsi *mâh-ruy* ('holdarcú, szép') összetétele irodalmi toposz, a szép, hófehér bőrű lány állandó jelzője. ^cAtťâr összetételei ilyen szempontból rendkívül változatosak. Megtalálhatóak azok a már említett összetételek, melyek bár grammatikailag összetett szavak, szemantikailag sokkal inkább a képzett szavakra hasonlítanak (-*şefat*, -*şenâs*), viszont a Ferdowsinál általánosan elterjedt jelzőként funkcionáló összetételek is: *tiz-xašm*, *tang-del*, *ğân-fešân*, mellyel a költő a különböző madarakat antropomorfizálja. Ezek mellett viszont olvashatóak igazán egyedi és szokatlan összetételek ^cAtťâr adott 200 sorában, mint a tulajdonnévi taggal bíró *musâ-şefat* ('Mózes-szerű'), illetve egy-egy nagyon speciális tulajdonságot kifejező, például a *tuqi-âtešin* ('tüzes örvű').

c. Összegzés

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a perzsa nyelvben az összetételek létrehozása a nyelv egyedi sajátossága. A 10-13. században a leggyakoribb összetételfajta a tagok viszonya alapján a tárgyas alárendelés. Emellett pedig az adott vizsgálat alapján megállapíthatom, hogy az összetételek használatának gyakorisága nőtt a két évszázad alatt.

A XI-XII. század után a perzsa nyelvben az arab szavak számának növekedésével együtt a perzsa szókincs is megváltozik és ez a jelenség az összetételek képzésében is jelentős szerepet kap.³⁶ Ezt tapasztalhatjuk az adott korpuszban is, hiszen míg Ferdowsinál egyetlen arab kölcsönszót sem találtam, addig Neẓâmi és ʿAtṭâr esetében már nagyszámú arab összetételi elemről beszélhetünk. Fontos megjegyezni, hogy az arab szavak használata utalhat a költői attitűdre is. Míg egyesek nemzeti öntudatból szándékosan kerültek az arab kölcsönszavak használatát, addig mások szívesen fitogtatták arab nyelvtudásukat, illetve az adott mű tudományos nyelveze miatt „kényszerültek” arab szavak használatára.

Ferdowsi összetételei szinte kivétel nélkül a szereplők eposzi jelzőiként funkcionálnak. Ezek általában jól érthetőek, de egyszerűségükben is kiemelkedőek és egyediek.

Neẓâmi összetételei mind lexikailag mint szerkezetileg a legváltozatosabbak. Képei a csillagászatból vett elemekkel alkotott metaforától az alkímiához kapcsolódókig terjednek. A költő összetételei között a legkevesebb az ismétlődés. Neẓâmi esetében nagy számban jelennek meg az arab kölcsönszavak, illetve gyakran járul összetételeihez képző.

ʿAtṭâr esetében szintén nagy számban megjelennek az arab kölcsönszavak, melyek már a *bahuvrīhi* típusú összetételek elemeként is funkcionálnak. Stílusa változatos: a Ferdowsinál látható, általánosan elterjedt eposzi jelzők és a Neẓâminál olvasható egyéni összetételek is fellelhetőek.

³⁶ JEREMIÁS 2007. 403–407.

Források:

DASTGERDI, Hasan Vahid, *Kolliyât-e Xamse-ye Hâkim-e Neẓâmi Ganġavi*, Entesârat-e Amir Kabir, Tehran, 1998.

DEHXODÂ, ʿAliakbar, *Logatnâme*, szerk. MOIN Moġammad, ŠAHIDI Ġaʿfar, Tehran University, Tehran, 1998.

ĠANI, Qâsem - QAZVINI, Moġammad, *Divân-e Hâfeẓ*, Entesârat-e Qoqnus, Tehrân, 2008.

MOHL, Jules, *Šâhnâme-ye Ferdowsi*, Entesârat-e ʿElmi va Farhangi, Tehran, 1995.

ŠAFI-KADKANI, Moġammad Reżâ, *Manṭeq al-ṭeyr*, Ketâbxâne-ye Melli-ye Irân, Tehrân, 2009.

STEINGASS, Francis Joseph, *A comprehensive Persian English Dictionary*, Librairie Du Liban, Beirut, 1975.

WOLFF, Fritz, *Glossar zu Firdosis Schahname*, Olms, Hildesheim, 1965.

YUSEFI, Ġolâmhoseyn, *Golestân-e Saʿdi*, Šerkat-e Sahami-ye Entesârat-e Xârezmi, Tehrân, 1991.

Szekunder szövegek:

DE BLOIS, François, Haft peykar, in *Encyclopædia Iranica*,
<http://www.iranicaonline.org/articles/haft-peykar>, letöltve: 2012.09.25. 16:30

HORN, Paul (1903), Neupersische Schriftsprache, in *Grundriss der iranischen Philologie*, szerk. GEIGER, Wilhelm – KUHN Ernst, repr. Adamant Media Corporation, 2005. 1-200.
Különösen: *Durch Composition*, 194-198.

JEREMIÁS Éva, A perzsa nyelv, in *Iráni föld – perzsa kultúra*, szerk. JEREMIÁS Éva, Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Piliscsaba, 2007. 367–400.

KESZLER Borbála, A szóképzés, in *Magyar Nyelvőr*,
<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1241/124106.htm#073>, letöltve: 2012.09.26. 17:15

LACZKÓ Krisztina – MÁRTONFI Attila, A különírás és az egybeírás,
<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1282/128203.pdf>, letöltve: 2012.09.29. 18:16

LENGYEL Klára, A szóösszetétel, in *Magyar grammatika*, szerk. KESZLER Borbála,
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001. 321–337.

PERRY, John, „Šāh-nāma v. arabic words”, in *Encyclopædia Iranica*,
<http://www.iranicaonline.org/articles/sah-nama-v-arabic-words>, letöltve: 2012.09.16. 15:30

REINERT, B., Aṭṭār, Farīd-al-dīn, in *Encyclopædia Iranica*, Columbia University,
Bibliotheca Persica Press, New York, 1987. 20-25.

SALEMANN, Carl – SHUKOVSKI, Valentin, *Persische Grammatik mit Literatur, Chrestomathie und Glossar*, Porta Linguarum Orientalium, Leipzig, 1947.

TELEGDI Zsigmond (1964), Über einen Fall von struktureller Homonymie im Persischen, in *Opera Omnia I.*, szerk. JEREMIÁS M., Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Piliscsaba – Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. 350–376.

TELEGDI Zsigmond, Az összetételek vizsgálatához, in *Opera Omnia II.*, szerk. JEREMIÁS ÉVA M., Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Piliscsaba – Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. 204–215. Eredeti megjelenése: 1965.

TELEGDI Zsigmond, La construction abrūi mūhoyaš daroz en tadjik. in *Opera Omnia II.*, szerk. JEREMIÁS ÉVA M., Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, Piliscsaba – Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006., 437–458. Eredeti megjelenése 1970.

XÂLEĞI-MOTĻAQ, Ğalāl, Ferdowsī, in *Encyclopædia Iranica*, Columbia University,
Bibliotheca Persica Press, New York, 1999. 514–531.

XÂNLARI, Parviz Nâtel, Bimâri-ye alfâz, in *Dar bâre-ye zabân-e farsî*, Enteshârât-e Soxan, Tehrân, 1961. 169-179.